

בס"ד, חשון תשפ"ג

הפטרת פרשת חיי שרה: מלכים א, א-לא – ד"ר טובה גנזל

"יחי אדני המלך דוד לעולם"

בהפטרת הפרשה דוד המלך על ערש דווי, ונתן ובת-שבע מעדכנים אותו במעשי אדניהו ומפצירים בו לפעול ולמנות את שלמה ליורשו. מהעיון בפרשיה עולה השאלה, מדוע היה דוד פאסיבי בכל מעשיו כפי שהם מתוארים בפרק? מדוע היוזמים הם האנשים שמסביבו (שפועלם מתואר בלשון הפסוקים: "ויבסוהו", "ויאמרו לו עבדיו", "ויבקשו", "ויאמר נתן", "ותבא בת שבע" ועוד). מדוע הוא לא יזם את המלכתו של שלמה תחתיו?

על מנת להשיב לשאלה זו, נחזור ונעיין בפרשת המלך בספר דברים (יז, יד-כ). המפרשים נחלקו בשאלה האם יש להבין מדברי הפסוקים הללו שמינוי מלך הוא מצוה, ועל כן חובה למנות מלך או שמא זו רק אפשרות (רשות). בהתאמה, כאשר העם ביקש למנות מלך, שמאל הסתייג מהבקשה (שמ"א, ח, ד-בב), ודעות המפרשים חלוקות בשאלה האם הסתייגות זו של שמואל, כפי שהיא עולה מתוך הפסוקים, משקפת את מחשבותיו או עמדותיו של שמואל, או שהמענה שנותן שמואל הוא ביטוי להסתייגות האלוקית מבקשת העם למלך. מחלוקת זו אף באה לידי ביטוי בהמשך הפסוקים, לאורך תיאור שנות מלכותו של דוד (בספרי שמואל, דברי הימים ותהילים) ומאוחר יותר אף בחז"ל. בכלום מוצגים לנו, הלומדים, פנים שונות של דוד המלך, ומעשיו בעת מלכותו.

ספר שמואל חושף בפנינו את דמותו של דוד באופן מדורג מאז היותו נער רועה צאן ומנגן, דרך המלכתו למלך, ובכלל זה הצלחותיו וכישלונותיו, ועד לערוב ימיו להם מוקדשת קריאת ההפטרה של פרשתנו. ספר שמואל פותח בתיאור יכולותיו של דוד כלוחם ואת המלחמות אותן הוביל. בהמשך מתאר הכתוב את ההתנהלות האישית של דוד בקרב משפחתו, את המלכתו על כל העם ואת יחסו לארון האלוקים. לצד ההיבטים המעשיים המתוארים בכתובים, אנו לומדים על אופיו של דוד. **דוד מנגן בכינור כשה' עמו** (שמ"א טז, יח) ורוח ה' מלווה את מעשיו (שמ"ב כג, א). **דוד מתפלל, אומר שירה**, (שמ"ב כב), **שופט בצדק**, (שמ"ב ח, טו), מעלה את ארון ה', ואף מתבזה בעבורו (שמ"ב ו, יד, כב). בכל מעשיו מדגיש הכתוב כי דוד הוא **עבד ה'**. קרבה זו של דוד לקב"ה באה לידי ביטוי גם ברצונו לבנות את בית המקדש (שמ"ב ז, ב).

בספר דברי הימים דמותו של דוד שונה, אולם גם שם כפיפותו של דוד לה' נוכחת. גם בדברי הימים מתוארת העלאת הארון על ידי דוד וההתארגנות סביבו. בהמשך מתואר דוד כמייסד המקדש, דבר שבא לידי ביטוי בבחירת מקום המקדש והכנה יסודית לבניינו. בנוסף, **דוד מכונן את השירה במקדש ומחבר מזמורים**. בשונה מתיאורי דוד המלך בספר שמואל, מלחמותיו של דוד מסופרות בדברי הימים בחטף, והכתוב שב ומדגיש את תוכניות בית המקדש העתידי. אומנם, הכתוב בספר דברי הימים מדגיש גם שורה של פעילויות ציבוריות של דוד, אולם הללו משניות, בהשוואה לכפיפותו המתמדת של דוד לקב"ה שבאה לידי ביטוי בכינויו: **'איש האלוקים'** (דבה"ב, ח, יד). ברוח זו, הושמטו מהספרים הללו האירועים שאינם לפי כבודו של דוד; חטא דוד ובת שבע, מעשה אמנון ותמר, מרד אבשלום, מרד שבע בן בכרי ותיאור זקנתו.

את תמונתו המקראית של דוד אפשר להשלים גם מתוך **ספר תהילים**. 73 מזמורים מיוחסים לדוד, והם עוסקים ברובם, בברית האלוקית עם דוד ובבחירתו. ישנם מזמורים העוסקים בשבח אלוקים על רקע של מצוקה קיומית (כג, קבו), חלקם נעים בין ייאוש לתקווה ובהרבה מהם באה לידי ביטוי תחושת הקירבה של דוד לקב"ה.

לבסוף, **דברי חז"ל** על דוד המלך מעצימים את דמותו של דוד כפי שהיא ניבטת אלינו מפרקי תהילים – דוד ככותב מזמורי תהילים, כמתפלל, כלומד ואף כתלמיד חכם. תיאור זה מדגיש ומעצים את התפיסה של דוד כמנהיג רוחני. ניתן לראות, לדוגמא, כיצד למפגש בין דוד לשמואל המתואר בפשט הפסוקים כפריקת המצוקות של דוד בפני הנביא: "ודוד ברח וימלט ויבא אל שמואל הרמתי ויגד לו את כל אשר עשה לו שאול... הגם שאול בבניאים" (שמ"א, יט, יח-כד), מעניקים חז"ל ניחוח בית-מדרשי: "ודוד ברח וימלט ויבוא אל שמואל. ר' הונא בר' יוסי אמר אותה הלילה שברח דוד מלפני שאול למד משמואל הנביא מה שאין תלמיד ותיק לומד במאה שנה" (ילקוט שמעוני, שמואל י"ט). במסכת ברכות מתוארת התנהלותו של דוד בשעות הלילה: "הכי קאמר (דוד): מעולם לא עבר עלי חצות לילה בשינה... רב אשי אמר: עד חצות לילה היה עוסק בדברי תורה, מכאן ואילך בשירות ותשבחות... כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד, וכיון שהגיע חצות לילה בא רוח צפונית ונושבת בו ומנגן מאליו, מיד היה עומד ועוסק בתורה עד שעלה עמוד השחר" (ברכות ג ע"ב).

נסכם את הדגשים השונים ואת מאפייניו המגוונים של דוד. ככלל, דוד של ספר שמואל הוא דוד של בריחה ומלחמות, דוד של דברי הימים הוא עבד ה' בכל מעשיו, ואילו דוד כפי שמשתקף בספר תהילים הוא דוד של שירה ותודה מתוך קרבה גדולה לקב"ה. חז"ל מעצימים ומדגישים את קרבתו של דוד לקב"ה ומוסיפים נופך של עיסוק בלימוד תורה בהתמדה.

אולם, נראה שדווקא התכונות הללו, שאין בהם משענת פוליטית כלפי העם, הנהגה כוחנית או משילות יציבה, אפילו כלפי המקורבים לו ביותר, היא זאת שבגינה מתאפשר קרב הירושה שלו. שלמה, בנו של דוד שמלך אחריו, שהחתיירה לשלמות היא התכונה המאפיינת אותו, מוצג במישורים רבים, כאלטרנטיבה לאופיו ולמעשיו של דוד בהנהגת העם.

אם כך, נחזור לשאלה בה פתחנו מדוע דוד פאסיבי בכל הקשור להמלכת בנו, היורש. נראה, שהכפיפות המוחלטת של דוד לקב"ה, הכתיבה סדר יום אחר, סדר יום שכלל פאסיביות מסוימת בעניינים המדיניים של הממלכה, במיוחד בנושאים שנויים במחלוקת, כמו העמדת היורש שימלך אחריו. אולם, למרות הכשלים והחסרונות שבדרכו של דוד, שמודגמים בהתנהלותו של דוד בערוב ימיו; דוד זוכה להיות המופת למלכי העם לעולם או כלשון הכתוב בסופה של ההפטרה: **"יחי אדני המלך דוד לעולם"**.

משום כך אין זה מפתיע כי בבואת התקומה של יחזקאל אחרי חורבן בית המקדש הראשון, הנביא מדגיש יותר מפעם אחת כי המלך העתידי יהיה בדמותו של דוד: **"והקמתי עליהם רעה אֶחָד, וְרָעָה אֶתְהֶן אֶת עַבְדֵי דָוִד** הוא יִרְעָה אֶתְם וְהוּא יִהְיֶה לָהֶן לְרָעָה. וְאַנִּי ה' אֶהְיֶה לָהֶם לְאֱלֹקִים, וְעַבְדֵי דָוִד נְשִׂיא בְתוֹכְכֶם" (יחזקאל לד, כג-כד). זאת משום שרק מלך בדמותו של דוד, שהמאפיין העיקרי שלו הוא כפיפותו המוחלטת לקב"ה (שקדמה אצלו גם לדאגה ליציבות שלטונית), יוכל למנוע את חורבן המקדש שיקום בעתיד: **"וְעַבְדֵי דָוִד מְלָךְ עֲלֵיהֶם וְרָעָה אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָּם ... וְיָשְׁבוּ עֲלֵיהֶם וְבָנִיהֶם וְבָנֵי בְנֵיהֶם עַד עוֹלָם וְדָוִד עַבְדֵי נְשִׂיא לָהֶם לְעוֹלָם"**.

יְבַרְתִּי לָהֶם בְּרִית שְׁלוֹם בְּרִית עוֹלָם יְהִי אֹתָם וּנְתַתִּים וְהִרְבִּיתִי אֹתָם וְנָתַתִּי אֶת מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם"
(יחזקאל לז, כד-כו).